

رابطه بین سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی والدین با مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان دوره متوسطه اول شهرضا (۹۷-۹۸)

■ زینب متقی^۱، منصور حقیقتیان^۲، رضا اسماعیلی^۳

چکیده

مفاهیم سرمایه اجتماعی و فرهنگی، بعد از تئوریزه شدن از سوی صاحب‌نظران، اکنون برای تحلیل و تبیین‌های مختلفی در علوم انسانی به کار می‌روند. هدف این مقاله بررسی تأثیر سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی والدین بر مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان دوره متوسطه اول شهرضا (اصفهان) در سال تحصیلی ۹۷-۹۸ است. روش پژوهش پیمایشی بوده و با تکنیک پرسش‌نامه صورت گرفت. از جامعه آماری با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای و براساس جدول مورگان تعداد ۳۸۶ دانش‌آموز به‌عنوان حجم نمونه انتخاب شدند. ابزارهای پژوهش شامل پرسش‌نامه‌های استاندارد مهارت‌های اجتماعی (با چهار مؤلفه خودکنترلی، همدلی، ابراز وجود و همکاری گرشام، ایوت، و انس و کوک (۲۰۱۱)؛ سرمایه فرهنگی (با مؤلفه‌های سرمایه عینی، ذهنی و نهادینه‌شده) و سرمایه اجتماعی (با مؤلفه‌های ارتباطات درون و بیرون، ساختار درون و بیرون خانواده اکبری، نجفی و ندریان (۱۳۹۶)) بودند که پایایی پرسش‌نامه با آزمون آلفای کرونباخ ۰/۸۶ حاصل شد. یافته‌ها نشان دادند سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی والدین با مهارت‌های اجتماعی (p=۰/۰۰۰ و r=۰/۳۹) و (p=۰/۰۰۰ و r=۰/۶۹) به ترتیب رابطه معناداری دارند. براساس نتایج معادلات ساختاری (SEM) با نرم‌افزار آموس، سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی توانستند ۴۶ درصد (R²=۰/۴۶) متغیر ملاک (مهارت‌های اجتماعی) را تبیین کنند.

واژگان کلیدی

مهارت‌های اجتماعی، سرمایه فرهنگی، سرمایه اجتماعی، دانش‌آموزان شهرضا.

مقدمه

انسان موجودی اجتماعی است و بقای زندگی اش در گرو روابط اجتماعی و نحوه زیستنش است. لازمه زندگی آموختن بسیاری از چیزها از جمله مهارت‌های مختلف در زندگی است. چشم‌انداز یادگیری کشورهای سازمان توسعه و همکاری‌های اقتصادی سه نوع مهم مهارت‌های زندگی را شامل مهارت‌های شناختی و فراشناختی^۱، مهارت‌های فیزیکی و عملی^۲ و مهارت‌های اجتماعی^۳. طبقه‌بندی کرده است. اولی ناظر بر مهارت‌هایی مانند تفکر انتقادی^۴، تفکر خلاق^۵ و خودتنظیمی^۶ است؛ مهارت فیزیکی شامل چگونگی استفاده از اطلاعات و ارتباطات فتاوری و مهارت‌های اجتماعی ناظر بر همدلی، خودکارآمدی، مسئولیت‌پذیری و تعاملات اجتماعی است (OECD, 2018).

اگرچه همه این نوع مهارت‌ها لازم و ضروری هستند، در این بین، مهارت‌های اجتماعی نقش مهم‌تری دارند. به‌طورکلی مهارت‌های اجتماعی مجموعه‌ای از مهارت‌ها و رفتارهاست که افراد را قادر می‌سازند با دیگران به نحو مناسب رابطه برقرار کنند و از ارائه پاسخ‌های ناشیانه و نامقبول در جامعه خودداری کنند (Maleki et al., 2019). مهارت‌های اجتماعی با عناصر مهم زندگی اجتماعی نظیر همدلی، مشارکت در فعالیت‌های گروهی، کمک به یکدیگر، برقراری ارتباط با دیگران، مذاکره، حل مسئله و... رابطه مثبتی دارند. همچنین مهارت‌های اجتماعی روش‌های ویژه هدفمندی هستند که باعث می‌شوند فرد برای تحقق نیازها و ضرورت‌های اجتماعی خویش پیگیر باشد (Lynch & Simpson, 2010). براساس نتایج تحقیقات بسیار، مهارت‌های اجتماعی به بهزیستی عمومی، انطباق، سلامت روان و پیشرفت اجتماعی منجر می‌شوند (Carter et al., 2004; Taguma, Feron, & Lim, 2018).

انسان در سرتاسر زندگی با فرایند جامعه‌پذیری سروکار دارد و از این نظر اهمیت جامعه‌پذیری مهارت‌های اجتماعی به‌ویژه برای دانش‌آموزان حائز اهمیت زیادی است؛ زیرا این مهارت‌ها در سرتاسر دوران بعدی زندگی بر فرد تأثیرگذار خواهند بود (Aksoy & Baran, 2010). جامعه‌پذیری و شکل‌دهی به مهارت‌ها و رفتارهای اجتماعی از قبیل تعاملات اجتماعی در خانه و مدرسه، محل کار و اجتماع، حساسیت به مسئولیت‌های مدنی، رابطه با دوستان و نزدیکان و تفکر انتقادی، تفکر خلاق و احترام به دیگران، تحمل و مدارای اجتماعی و... در دوران مدرسه بهترین فرصت را برای دانش‌آموز فراهم می‌کنند تا به شهروندی مترقی و مفید تبدیل شود.

1. Cognitive And Meta-Cognitive Skills

2. Practical And Physical Skills

3. Social Skills

4. Critical Thinking

5. Creative Thinking

6. Self-Regulation

از سوی دیگر، با توجه روند جهانی شدن، امروزه لزوم یادگیری مهارت‌های مختلف در ورود به بازار کار و تصدی مشاغل بر کسی پوشیده نیست (Magno, 2010; Oecd, 2018). طبق نتایج برخی پژوهش‌ها (برای مثال Ziv, 2013; Hosokawa & Katsura, 2017)، مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان از جنبه‌های مختلف تحصیلی، سلامتی و اجتماعی مهم‌اند. لذا دوره تحصیلی دانش‌آموزان به خصوص در سنین حساس ۱۵-۱۲ سالگی (متوسطه اول) بیش‌ازپیش مهم است؛ زیرا کسب مهارت‌های اجتماعی در این دوره، علاوه بر بهروزی تحصیلی، می‌تواند به تکمیل آن در دوره تحصیلی بعدی منجر شود و به‌طورکلی مهارت‌های اجتماعی در این سنین شکل می‌گیرند و تقویت می‌شوند.

مهارت‌های اجتماعی متأثر از عوامل متعددی هستند که در این بین عوامل فرهنگی و محیطی اجتماعی نقش بیشتری ایفا می‌کنند (Maleki et al., 2019). سرمایه اجتماعی^۱ یکی از عناصر مهم در خصوص مهارت‌های اجتماعی است. سرمایه اجتماعی، طبق تعریف استرام و آهن^۲، متشکل از سه بخش اعتماد، شبکه‌های اجتماعی و نهادهاست که در مجموع سازه سرمایه اجتماعی را شکل می‌دهند (کلانتری، کشاورز و مؤمنی، ۱۳۹۵). کلمن معتقد بود سرمایه اجتماعی خانواده نقش مهمی در آینده کودک ایفا می‌کند. در واقع کلمن بر این باور بود که ساختار خانواده در ساختن آینده کودک نسبت به مدرسه نقش بیشتری دارد (Sylva, 2014). کودک در محیط خانواده بسیاری از کنش‌ها و مهارت‌ها را می‌آموزد و این مهارت‌ها می‌توانند به‌عنوان سازوکاری برای موفقیت‌های بعدی عمل کنند.

متغیر مهم دیگر مرتبط با مهارت‌های اجتماعی سرمایه فرهنگی^۳ است. بورديو سرمایه فرهنگی را به‌عنوان «آشنایی با فرهنگ مشروع در یک جامعه» تعریف کرده است (Gusman, 2019; Chamusca, Fernandes, & Pinto). بورديو سرمایه فرهنگی را شامل سه نوع عینی^۴، ذهنی^۵ و نهادینه‌شده^۶؛ و سرمایه خانوادگی را مولد انواع سرمایه می‌داند. هرکدام از این سرمایه‌ها این قابلیت را دارند که به نوع دیگری تبدیل شوند. بُعد عینی سرمایه فرهنگی بر اشکال مادی مثل لباس، غذا، کالاها و اشیای هنری دلالت دارد؛ بُعد ذهنی که نامحسوس است بر سبک گفتار و منش و کیفیات ظاهری دلالت دارد (Kraaykamp & Van Eijck, 2010). بُعد سرمایه نهادینه‌شده نیز بر گواهی تحصیلی یا صلاحیت‌هایی که افراد از مؤسسات مهم دریافت می‌کنند اشاره دارد (Meng & Hsieh, 2013). نتایج تحقیقات زیادی (برای

1. جهانی شدن و لزوم مهارت Social Capital

2. Ostrom & Ahn

3. Cultural Capital

4. Objectified

5. Embodied

6. Institutionalised

مثال (Epstein & Sadlers, 2000; OECD, 1997) از تأیید آرای بورديو مبنی بر تأثیرات مختلف سرمایه فرهنگی بر توفیقات فرزندان در زمینه‌های اجتماعی و کسب مهارت‌ها و موفقیت تحصیلی حکایت دارند. بر این اساس، اشکال سرمایه فرهنگی خانواده می‌توانند به افزایش مهارت‌های زندگی و اجتماعی منجر شوند.

با توجه به اینکه در زمینه مهارت‌های اجتماعی و متغیرهای روان‌شناختی پژوهش‌هایی انجام شده است، اما کمتر پژوهشی یافت می‌شود که به بررسی تأثیر ابعاد اجتماعی و فرهنگی بر مهارت‌های اجتماعی پرداخته باشد؛ لذا این خلأ پژوهشی مشهود است. از زاویه‌ای دیگری، نوآوری پژوهش حاضر نیز این است که موضوع سرمایه‌ها را در ارتباط با نوعی مهارت از جنس سرمایه و در دوره تحصیلی مهم بین دوره‌های تحصیلی ابتدایی و متوسطه اول بررسی می‌کند. زیرا به گفته برخی صاحب‌نظران تعلیم و تربیت، دوره متوسطه اول با نوعی تغییر هویتی سریع‌تر روبه‌روست و همین امر بلوغ سریع دانش‌آموزان این دوره را در زندگی رقم می‌زند. بر همین اساس، پرسش و هدف اصلی پژوهش حاضر به شرح ذیل است:

پرسش اصلی: بین سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی با مهارت‌های اجتماعی چه رابطه‌ای وجود دارد؟

پرسش‌های فرعی:

- بین سرمایه اجتماعی درون‌ساختاری و مهارت‌های اجتماعی چه رابطه‌ای وجود دارد؟
- بین سرمایه اجتماعی برون‌ساختاری و مهارت‌های اجتماعی چه رابطه‌ای وجود دارد؟
- بین سرمایه اجتماعی درون‌ارتباطی و مهارت‌های اجتماعی چه رابطه‌ای وجود دارد؟
- بین سرمایه اجتماعی برون‌ارتباطی و مهارت‌های اجتماعی چه رابطه‌ای وجود دارد؟
- بین بُعد عینی سرمایه فرهنگی و مهارت‌های اجتماعی چه رابطه‌ای وجود دارد؟
- بین بُعد ذهنی سرمایه فرهنگی و مهارت‌های اجتماعی چه رابطه‌ای وجود دارد؟
- بین بُعد سرمایه فرهنگی نهادینه‌شده و مهارت‌های اجتماعی چه رابطه‌ای وجود دارد؟

هدف اصلی: تعیین رابطه بین سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی با مهارت‌های اجتماعی

اهداف فرعی:

- تعیین رابطه بین سرمایه اجتماعی درون‌ساختاری و مهارت‌های اجتماعی
- تعیین رابطه بین سرمایه اجتماعی برون‌ساختاری و مهارت‌های اجتماعی
- تعیین رابطه بین سرمایه اجتماعی درون‌ارتباطی و مهارت‌های اجتماعی
- تعیین رابطه بین سرمایه اجتماعی برون‌ارتباطی و مهارت‌های اجتماعی
- تعیین رابطه بین بُعد عینی سرمایه فرهنگی و مهارت‌های اجتماعی

- تعیین رابطه بین بُعد ذهنی سرمایه فرهنگی و مهارت‌های اجتماعی
- تعیین رابطه بین بُعد سرمایه فرهنگی نهادینه شده و مهارت‌های اجتماعی

پیشینه پژوهش

الف) داخلی

صادقی، امین فلاح و مؤمنی (۱۳۹۸) در پژوهشی نتیجه گرفتند سرمایه اجتماعی می‌تواند ۴۲ درصد درگیری تحصیلی دانش‌آموزان را پیش‌بینی کند. نژاد وحید، نجاری و سلیمان زاده (۱۳۹۸) در پژوهشی نتیجه گرفتند بین سرمایه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خانواده و یادگیری زبان فارسی از سوی کودکان پیش‌دبستانی آذری زبان رابطه مثبت و معناداری وجود دارد؛ یعنی هرچه یادگیری زبان دوم در دوره پیش‌دبستانی به وسیله سرمایه‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی تقویت شود، کودکان در طول تحصیل عملکرد بهتری خواهند داشت. شاه‌رکنی موسوی، عباسی و گرامی‌پور (۱۳۹۸) در پژوهشی نتیجه گرفتند میانگین نمره‌های مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های شناختی دانش‌آموزانی که به روش تفکر انتقادی آموزش دیده‌اند با دانش‌آموزانی که به روش معمول در مدارس آموزش دیده بودند تفاوت معناداری دارد. رحیمی و آقابابایی (۱۳۹۷) در پژوهشی نتیجه گرفتند بین سرمایه اجتماعی و ابعادی مانند خودکارآمدی به‌عنوان مهارت اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد. درفشان و یوسفی (۱۳۹۵) در پژوهشی به پیش‌بینی ابعاد خودکارآمدی (اجتماعی و عاطفی) دانش‌آموزان براساس سرمایه‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی خانواده پرداختند و نتیجه گرفتند سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی می‌توانند خودکارآمدی اجتماعی و عاطفی دانش‌آموزان را تبیین کنند. سپهر (۱۳۹۰) در پژوهش خود با عنوان «سرمایه فرهنگی و موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان» نتیجه گرفت دانش والدین از نهاد آموزشی، منش‌های فرهنگی و رفتار مطالعاتی آن‌ها از جمله شاخص‌های مهمی هستند که بیشترین تأثیر را بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان داشته‌اند. نوربخش (۱۳۸۹) در پژوهشی نتیجه گرفت سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی نقش مؤثری در موفقیت تحصیلی داوطلبان کنکور سراسری دارند. جانعلیزاده چوب‌بستی، خوش‌فرو و سپهر (۱۳۹۰) در پژوهشی نتیجه گرفتند هرچند شاخص‌های گوناگون سرمایه فرهنگی در همه طبقات اقتصادی رابطه معناداری با موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان دارند، اما دانش والدین از نهاد آموزشی قوی‌ترین رابطه را با سرمایه فرهنگی دارد. محترم، رضی، صفایی دنیایی و سهراب (۱۳۹۵) در تحقیقی با موضوع سرمایه اجتماعی و انگیزش تحصیلی دانشجویان دانشگاه پیام نور نتیجه می‌گیرند که بین نمره سرمایه‌های اجتماعی با انگیزش تحصیلی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد، اما بین نمره شبکه‌های اجتماعی با انگیزش تحصیلی

رابطه معناداری وجود ندارد. غضنفری و کردی (۱۳۹۴) نیز در پژوهشی نتیجه گرفتند مؤلفه ارتباطات درون‌گروهی و برون‌گروهی سرمایه اجتماعی با موفقیت تحصیلی رابطه مثبت و معناداری دارد.

ب) خارجی

تان^۱ (۲۰۱۷) در پژوهشی نتیجه گرفت سرمایه فرهنگی مفهومی تک بعدی نیست و بر موفقیت تحصیلی اثرگذار است. کلیک و آیتار^۲ (۲۰۱۷) در پژوهشی نتیجه گرفتند آموزش مهارت‌های اجتماعی از طریق روابط اجتماعی و برنامه‌های اجتماعی می‌تواند به کسب نمره بالاتر مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان منجر شود. لیندفورس، مینکینه، ریمپلا و هوتولاینن^۳ (۲۰۱۷) در تحقیقی به بررسی تأثیر ابعاد سرمایه اجتماعی بر انگیزش تحصیلی پرداخته‌اند. آنان معتقدند جو خانوادگی (سرمایه اجتماعی خانواده) به طرز معناداری تعیین‌کننده موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان است. داکیک^۴ (۲۰۱۶) در مطالعه تأثیر سرمایه فرهنگی بر موفقیت تحصیلی نشان داد سرمایه فرهنگی به طور معناداری به پیشرفت و انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان و کسب نمره‌های بهتر و کارایی مطلوب‌تر منجر می‌شود.

کوناک لایلو و سوین^۵ (۲۰۱۵) در پژوهشی نتیجه گرفتند بین سرمایه اجتماعی (بعد اعتماد اجتماعی) و مهارت زندگی (بعد سیاسی) رابطه آماري معناداری وجود دارد. گریزل^۶ (۲۰۰۷) در پژوهشی به تفاوت نقش حمایتی والدین در ایجاد دل‌بستگی و مهارت‌های اجتماعی پرداخت. نتایج پژوهش نشان داد که دختران نسبت به پسران مهارت‌های اجتماعی بیشتری برای غلبه بر اضطراب اجتماعی داشتند. هوانگ^۷ و همکاران (۲۰۱۵) در تحقیقی نشان دادند سرمایه فرهنگی (تحصیلات والدین) و سرمایه اقتصادی خانواده تأثیر مثبتی روی موفقیت تحصیلی و اجتماعی دانش‌آموزان دارند.

مرور مطالعات ذی‌ربط نشان می‌دهد عمده تحقیقات انجام شده حول دو محور الف) بررسی اثرهای سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی در حیطه آموزشی به‌ویژه موفقیت تحصیلی و انگیزش تحصیلی؛ و ب) رابطه مهارت‌های اجتماعی با سلامت اجتماعی متمرکز بوده‌اند.

1. Tan

2. Kılıç & Aytar

3. Lindfors, Minkinen, Rimpela & Hotulainen

4. Đukić

5. Konaklioglu & Sevin

6. Grizzle

7. Huang

بنابراین پژوهشی که در زمینه ارتباط سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی با مهارت‌های اجتماعی و مؤلفه‌های آن نگارش یافته باشد مشاهده نشد. لذا می‌توان نوآوری پژوهش را در این دانست که به دنبال بررسی رابطه بین سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی با مهارت‌های اجتماعی است که در مطالعات پیشین مورد غفلت بوده است.

مبانی نظری پژوهش

ویگوتسکی^۱ مهارت‌های اجتماعی را تعیین‌کننده رشد شناختی می‌داند؛ لذا، باید محیط اجتماعی را استحکام بخشید تا رشد شناختی انسان‌هایی که در آن محیط پرورش می‌یابند بهبود یابد. به اعتقاد او، دانش‌ها و نگرش‌ها و ارزش‌های فرد در جریان تعامل با دیگران تحول می‌یابند (سیف، ۱۳۸۶: ۲۲۰). آبرت بندورا^۲ نیز در نظریه شناختی اجتماعی خود معتقد است تمامی رفتارهای انسان به جز واکنش‌های اولیه (مثلاً پلک زدن یا به بیرون پرت کردن دست‌ها هنگام به هم خوردن تعادل) آموختنی‌اند. این یادگیری اجتماعی از طریق مدل‌سازی و تقلید رفتارهای بزرگ‌سالانی چون والدین، معلمان و همسالان است. کودکان در دوران نوزادی مثل والد هم‌جنس خود راه می‌روند و صحبت و رفتار می‌کنند. اما بعدها گویش همسالان خود را یاد می‌گیرند و در صحبت از آن‌ها پیروی می‌کنند. دومین عنصر اصلی نظریه بندورا بازخوردها و تقویت‌هایی است که دیگران در قبال رفتارهای فرد از خود نشان می‌دهند (آیزنک، ۱۳۸۶: ۱۵۱۴). گرشام و دیگران^۳ (۲۰۱۱) نیز مهارت‌های اجتماعی را مجموعه‌ای از رفتارهای آموخته‌شده‌ای می‌دانند که به ما امکان می‌دهند به آغاز و ادامه تعاملات مثبت با دیگران بپردازیم که از جمله این مهارت‌ها، می‌توان به تقسیم احساسات خود با دیگران، کمک کردن به آن‌ها برای آغاز یک رابطه، و کنترل میزان خلق و خوی بین افراد اشاره کرد (Berry & O'Connor, 2010).

بورديو^۴ سرمایه را به سه نوع اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تقسیم‌بندی کرد. سرمایه اقتصادی ناظر بر تملک‌ها و دارایی عینی و مالی است، در حالی که سرمایه اجتماعی حاصل جمع منابع بالقوه و بالفعلی است که در نتیجه مالکیت شبکه بادوامی از روابط نهادی شده بین افراد و، به عبارت ساده‌تر، عضویت در یک گروه است (غفاری و ازکیا، ۱۳۸۶: ۳۲). سرمایه فرهنگی نیز عبارت است از چگونگی استفاده از زبان، مصرف و ادبیات، آموزش‌های رسمی و سبک زندگی که به لحاظ اجتماعی نهادمند و مطلوب و ارزشمند به شمار می‌روند. بورديو کوشید اشکال

1. Vygotsky
2. Bandura
3. Gresham Et Al.
4. Bourdieu

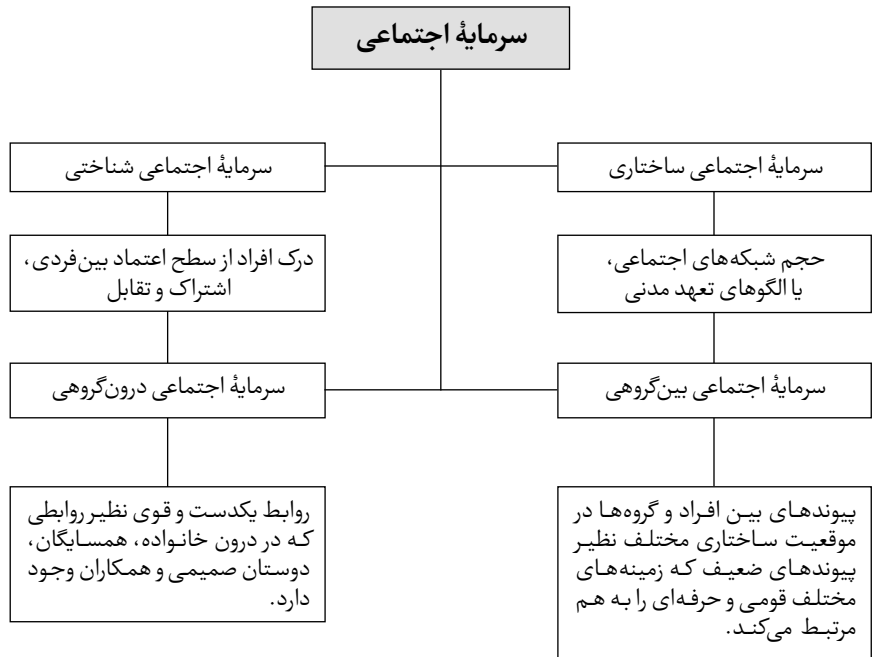
مهم این سرمایه را تمیز دهد. او سه نوع سرمایه فرهنگی یعنی عینی^۱، ذهنی^۲ و نهادینه شده^۳ را معرفی کرده است. اولی بر اشکال مادی مثل لباس، غذا، کالاها و اشیای هنری دلالت دارد؛ سرمایه فرهنگی ذهنی که نامحسوس است بر سبک گفتار و منش و کیفیات ظاهری دلالت دارد (Karaaykam, 2010) و سرمایه نهادینه شده به گواهی‌های تحصیلی و مدرک یا کیفیاتی که افراد از مؤسسات مهم دریافت می‌کنند اشاره دارد (Meng & Hsieh, 2013). از نظر بوردیو، مهارت‌های اجتماعی نوعی سرمایه فرهنگی هستند که افراد تلاش می‌کنند کسب کنند. بوردیو معتقد است کودکان، پیش از مدرسه و در درون خانواده، درجات گوناگونی از توانایی فرهنگی از جمله اطلاعات و مهارت‌ها را یاد می‌گیرند. کودکان طبقه فرادست به میزان سرمایه‌گذاری پدر و مادرشان در سرمایه فرهنگی بهتر آموزش می‌بینند و، در مقایسه با کودکان طبقات فرودست، امکان موفقیت بیشتری برایشان فراهم است. در واقع، از دیدگاه بوردیو، نظام‌های تعلیم و تربیت مدرن در اعتباربخشی و ارتقای سرمایه فرهنگی در کودکانی که سرمایه فرهنگی زیادی از والدینشان به ارث برده‌اند، به نسبت کودکانی که هنگام ورود به نهادهای تعلیم و تربیت از مهارت و خصلت‌های اندک و ناچیزی برخوردارند، بسیار کارآمدتر و توانمندتر عمل می‌کنند (ادگار و سجویک^۴، ۱۳۸۸).

کلمن^۵ نیز اگرچه سرمایه اجتماعی را در تبیین موفقیت تحصیلی به کار برده است، اما اکنون مفهوم سرمایه اجتماعی گسترده شده و در رشته‌های گوناگون مورد تحلیل قرار می‌گیرد. ایده محوری سرمایه اجتماعی روابط اجتماعی است. در واقع می‌توان گفت مهارت‌های اجتماعی خود نوعی هنر رابطه اجتماعی هستند که ابتدا در خانواده به عنوان اولین منبع جامعه‌پذیری کودک اتفاق می‌افتند. کلمن معتقد بود والدین و محیط خانواده در ساختن آینده کودکان در مقایسه با مدرسه سهم بیشتری دارند. به عبارتی، نقش والدین و زمینه‌های آن نسبت به مدرسه از قابلیت تأثیرگذاری بیشتری برخوردارند. کلمن دریافت که ساختار خانواده می‌تواند عنصری منفی در موفقیت آموزشی باشد. افزایش تعداد خواهر و برادر در خانواده می‌تواند به دسترسی کمتر اعضا به منابع، برای مثال سرمایه مالی، منجر شود (Hemmerechts, Echeverria Vicente, Agirdag & Kavadias, 2018). چون این منابع محدود هستند، کودکانی که دسترسی چندانی به منابع خانواده خود نداشته باشند با اقبال کمتری برای افزایش مهارت‌های تحصیلی روبه‌رو خواهند شد (Sylva, 2014). در واقع می‌توان گفت برخورداری از سرمایه اجتماعی به افراد کمک می‌کند، در بده‌وبستان‌های اجتماعی و

1. Objective Cultural Capital
2. Embodied Cultural Capital
3. Institutionalized Cultural Capital
4. Edgar & Sedgwick
5. Coleman

روابط فرافرادی، مهارت‌های گروه‌ها را بیاموزند. این آموختن می‌تواند راه موفقیت‌های بعدی افراد در زندگی را تسهیل کند. یکی از انواع سرمایه اجتماعی «سرمایه اجتماعی ساختاری»^۱ و «شناختی»^۲ است (شکل ۱). سرمایه ساختاری شامل پیوندهای بین سازمان‌ها یا افراد است، درحالی‌که سرمایه شناختی شامل هنجارهای متقابل و ارزش‌هاست (Harpham, 2008). تجلیات سرمایه اجتماعی نیز در لایه‌هایی مانند سطح خانواده یا سطح اجتماع وجود دارد. سرمایه اجتماعی می‌تواند در گروه خانواده، شبکه دوستان و نزدیکان و همسایگان باشد (Allan, Catts, & Stelfox, 2012).

نمودار ۱. اشکال سرمایه اجتماعی

(اقتباس از Islam, Merlo, Kawachi, Lindström & Gerdtham, 2006)

جمع‌بندی نظریه‌ها

کلمن به کارکردهای سرمایه اجتماعی اشاره کرده است. به نظری، در گروه‌ها و خانواده‌هایی که سرمایه اجتماعی بیشتری هست امکان تعلق گروهی و موفقیت و به‌طور کلی نیل به اهداف

1. Structural Social Capital

2. Cognitive Social Capital

بیشتر است (Huang, Dămean & Cairns, 2015). لذا می‌توان گفت هرچه سرمایه اجتماعی والدین بیشتر باشد مهارت‌های اجتماعی فرزندان بیشتر می‌شود. بورديو نیز سرمایه فرهنگی را به سه دسته تقسیم‌بندی کرده است:

۱. سرمایه ذهنی و درونی‌شده: از مشخصه‌های این سرمایه، می‌توان به پیوستگی و درون‌یافتگی آن اشاره کرد. این سرمایه دارایی‌ای است که به شخص و خلق‌و‌خوی وی بدل شده است. به عبارت دیگر، صاحب این خصایص تنها دارنده این سرمایه فرهنگی است. به همین علت نمی‌توان این سرمایه درونی‌شده را از طریق بخشش، وراثت و خرید و فروش به دیگری انتقال داد.

۲. سرمایه عینی فرهنگی: مجموعه میراث‌های فرهنگی، آثار ادبی و شاهکارهای هنری و جز این‌ها را سرمایه عینی فرهنگی می‌نامند. سرمایه فرهنگی عینیت‌یافته دارای رشته‌ای از ویژگی‌هاست که تنها از طریق رابطه سرمایه فرهنگی عینیت‌یافته با سرمایه فرهنگی بدنی و فردی می‌توان آن را معین کرد. این سرمایه (مانند کتاب، تابلوهای نقاشی، آلات موسیقی و...) به لحاظ مادی از طریق صاحبانش قابل انتقال است.

۳. سرمایه نهادینه‌شده: مدارک تحصیلی، مدارک حرفه‌ای و کارا از نمونه‌های سرمایه نهادینه‌شده و ضابطه‌ای هستند. مدرک تحصیلی سند تخصص فرهنگی است که به دارنده‌اش ارزش قراردادی تضمین‌شده‌ای ارائه می‌دهد (صالحی امیری، ۱۳۸۶). براساس آرای بورديو می‌توان گفت هرچه والدین از سرمایه فرهنگی بیشتری برخوردار باشند احتمال اینکه مهارت‌های اجتماعی فرزندان بیشتر شود وجود دارد. بر همین اساس می‌توان این فرض را مطرح کرد که سرمایه فرهنگی والدین به افزایش مهارت‌های اجتماعی فرزندان بینجامد.

فرضیه‌های اصلی و فرعی به شرح ذیل مطرح می‌شوند:

۱. بین سرمایه اجتماعی (بعد درون‌ساختاری) و مهارت‌های اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.
۲. بین سرمایه اجتماعی (بعد درون‌ارتباطی) و مهارت‌های اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.
۳. بین سرمایه اجتماعی (بعد برون‌ساختاری) و مهارت‌های اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.
۴. بین سرمایه اجتماعی (بعد برون‌ارتباطی) و مهارت‌های اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.
۵. بین سرمایه فرهنگی خانواده (بعد عینی) و مهارت‌های اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.
۶. بین سرمایه فرهنگی خانواده (بعد ذهنی) و مهارت‌های اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.
۷. بین سرمایه فرهنگی خانواده (بعد نهادینه‌شده) و مهارت‌های اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.

روش پژوهش

روش تحقیق حاضر پیمایشی و با ابزار پرسش‌نامه است و از نظر هدف پژوهشی کاربردی است. جامعه آماری ۷۰۰۰ نفر از دانش‌آموزان متوسطه اول (شامل پایه‌های هفتم، هشتم و نهم) شهرستان شهرضا در سال تحصیلی ۱۳۹۷-۱۳۹۸ بودند که با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای (ابتدا تمام شهر از نظر جغرافیایی به ۴ ناحیه تقسیم‌بندی شد و سپس به تصادف دو ناحیه انتخاب شدند و از هر ناحیه چند مدرسه پسرانه و دخترانه انتخاب شدند و پرسش‌نامه‌ها در اختیار دانش‌آموزان منتخب قرار داده شدند) و مطابق فرمول کوکران ۳۸۶ نفرشان به‌عنوان حجم نمونه انتخاب شدند. ابزارهای پژوهش شامل موارد ذیل‌اند:

۱. پرسش‌نامه استاندارد مهارت‌های اجتماعی گرشام و دیگران (۲۰۱۱) نسخه دانش‌آموزان: این پرسش‌نامه شامل ۴ مؤلفه اصلی (خودکنترلی، همدلی، ابراز وجود و همکاری) و ۲۷ پرسش است که براساس مقیاس لیکرت سنجیده می‌شود. پرسش‌نامه مذکور در تحقیقات زیادی (برای نمونه، وو^۱ و همکاران (۲۰۱۹)؛ ملکی^۲ و همکاران (۲۰۱۹) و گرشام و دیگران (۲۰۱۱)) استفاده شده و اعتبار آن مورد تأیید قرار گرفته است.

۲. پرسش‌نامه سرمایه اجتماعی اکبری (۱۳۹۳): این پرسش‌نامه دارای ۳۳ پرسش و دو بُعد اصلی ارتباطات درون خانوادگی (ارتباط والدین با همدیگر و با فرزندان) و ارتباطات بیرون خانوادگی (ارتباط با دوستان و خویشاوندان و همسایگان) است که هر بُعد دو مؤلفه کمی (ارتباطات، ساختار و انتظارات) و کیفی (هم‌فکری و مشورت، اثرگذاری، ابراز محبت، وضعیت گفت‌وگو، اعتماد و نحوه همکاری) دارد. همچنین پرسش‌نامه مذکور براساس طیف ۵ گزینه لیکرت سنجیده می‌شود و در ایران در چند تحقیق اعتبار آن مورد تأیید محققان بوده است.

۳. پرسش‌نامه سرمایه فرهنگی: شامل سه بُعد (سرمایه عینی، ذهنی و نهادینه شده) است. گویه‌های مرتبط با سرمایه فرهنگی از پژوهش‌های جاگر^۳ (۲۰۱۱)، بارون^۴ (۲۰۰۶)، گدیز^۵ (۲۰۱۳)، شارع‌پور (۱۳۸۸) و غفاری و ازکیا (۱۳۸۶)، که اعتبار آن‌ها

1. Wu
2. Maleki Et Al.
3. Jæger
4. Barone
5. Gaddis

مورد تأیید بوده، استخراج شده‌اند. برای اعتبار صوری ابزار استفاده شده، ابتدا پرسش‌نامه در اختیار برخی استادان و پژوهشگران قرار گرفت و بعد از رفع برخی اشکال‌ها و اعمال پیشنهادهای، پرسش‌نامه بار دیگر مورد پالایش قرار گرفت. در گام اول تعداد ۱۵ مورد به‌عنوان توزیع مقدماتی در اختیار یک کلاس قرار گرفت. برای پایایی کل پرسش‌نامه نیز از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد که در جدول ۱ به تفکیک نشان داده شده است. در جدول ۲ نیز تعاریف نظری و عملیاتی متغیرهای تحقیق نشان داده شده‌اند.

جدول ۱. آلفای کرونباخ متغیرها و مؤلفه‌های تحقیق

میزان آلفا	مؤلفه‌ها	
۰/۸۸	ارتباطات درون خانوادگی	سرمایه اجتماعی
۰/۸۹	ارتباطات برون خانوادگی	
۰/۹۰	ساختار درون خانوادگی	
۰/۷۷	ساختار برون خانوادگی	
۰/۸۷	کل متغیر	
۰/۷۸	عینی	سرمایه فرهنگی
۰/۷۹	ذهنی	
۰/۹۱	نهادینه شده	
۰/۸۳	کل متغیر	
۰/۸۶	خودکنترلی	مهارت‌های اجتماعی
۰/۹۰	همدلی	
۰/۸۵	ابراز وجود	
۰/۸۴	همکاری	
۰/۸۷	کل متغیر	

رابطه بین سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی والدین با مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان ...

جدول ۲. تعاریف نظری و عملیاتی متغیرهای پژوهش (سرمایه اجتماعی، فرهنگی و مهارت‌های اجتماعی)

متغیر	ابعاد/ تعریف نظری	تعریف عملیاتی
سرمایه اجتماعی و فرهنگی	سرمایه اجتماعی پتانسیل نهفته در روابط میان افراد و گروه‌های یک جامعه است که باعث انجام امور آن‌ها می‌شود. خانواده، دوستان و همکاران دارایی بسیار مهمی را تشکیل می‌دهند که فرد می‌تواند در شرایط بحرانی از آن‌ها بهره‌گیرد یا برای منافع مادی استفاده کند (غفاری و ازکیا، ۱۳۸۶).	
مؤلفه‌ها	ارتباطات درون خانواده: منظور روابط بین والدین و بین فرزندان در محیط خانواده است.	میزان روابط با اعضای خانواده (والدین، خواهر و برادر) میزان دوستانه بودن رابطه با اعضای خانواده میزان احترام به تصمیم‌گیری‌های خانواده میزان اختلاف با اعضای خانواده (در عقاید دینی، انجام فعالیت‌های داوطلبانه، پذیرش فعالیت‌های داوطلبانه) میزان سازگاری در خانواده / میزان انتظار اعضای خانواده برای کمک
	ارتباطات برون خانواده: منظور روابطی است که اعضای خانواده در خارج از محیط خانه با دیگران دارند.	میزان آمادگی کمک به اعضای بیرون خانواده میزان آمادگی و تمایل به کمک کردن به غریبه‌ها میزان مشورت با همسایگان میزان دعوت خویشان برای مراسم‌ها میزان رفت‌وآمد با دوستان
	ساختار درون خانواده: منظور نحوه و کیفیت مشورت اعضای خانواده، اعتمادشان به همدیگر و هم‌بستگی‌شان است. به عبارتی، میزان تعلق و هم‌بستگی والدین با همدیگر و با فرزندان در محیط خانواده است.	میزان اعتماد به خانواده خود میزان کمک به اعضای خانواده خود میزان صمیمیت با خانواده خود میزان گذشت و وفاداری به اعضای خانواده میزان احترام درون خانواده خود
	ساختار برون خانواده: منظور نحوه تعاملات، اعتماد و حس تعلق اعضای خانواده نسبت به سایرین (دیگران) است.	میزان صمیمیت با همسایگان ارتباط دوستانه با همسایگان میزان صمیمیت با خویشاوندان میزان گذران وقت با دوستان میزان تمایل کمک به خویشاوندان

<p>میزان استفاده از رایانه، اینترنت، تلویزیون ماهواره‌ای، تلفن همراه و دوربین میزان مطالعه کتب مورد علاقه</p>	<p>عینی: آن سنخ از سرمایه‌هایی است که به شکل کالاهای فرهنگی (تصویرها، کتاب‌ها، لغت‌نامه‌ها، ادوات، ماشین‌آلات و...) در خارج از ذهن تحقق می‌یابند. سرمایه عینیت‌یافتگی در حقیقت تجلیات و آثار سرمایه ذهنی است که در شکل نموده‌های کاملاً مستقل و منسجم ظاهر می‌شود (فصیحی، ۱۳۸۹: ۷۹-۸۰).</p>	سرمایه فرهنگی	
<p>مسافرت به شهرهای تاریخی و مذهبی بازدید از نمایشگاه‌های علمی، هنری و فرهنگی لذت گوش کردن به انواع موسیقی میزان مطالعه در خانه</p>	<p>ذهنی: شامل بُعد حک‌شده فرهنگی در جسم، اندیشه، احساس و رفتار انسان است. به عبارتی، سرمایه ذهنی همان مهارت‌ها و توانایی‌های اکتسابی است (بورديو، ۱۳۸۹: ۱۳۹).</p>		
<p>درجه مدارج عالی اعضای خانواده تأکید بر ارزش گواهی‌های هنری</p>	<p>نهادینه‌شده: سرمایه نهادین به گواهی‌های تحصیلی و انواع گواهی‌هایی که افراد از مؤسسات مهم دریافت می‌کنند اشاره دارد (شارع‌پور، ۱۳۸۸).</p>		
<p>برای والدینم کارهای خوبی انجام می‌دهم، مثل کمک کردن در کارهای خانه بدون اینکه از من بخواهند. وقتی که با معلم یا والدینم اختلاف نظر داشته باشم، با آن‌ها کنار می‌آیم. با بزرگ‌ترها بدون دعوا و بحث مخالفت می‌کنم. خلق و خوی خود را، وقتی که دیگران مرا عصبانی می‌کنند، کنترل می‌کنم. انتقادهای والدینم از خود را بدون عصبانیت می‌پذیرم. به دوستانم اجازه می‌دهم بدانند آن‌ها را دوست دارم یا گفتن یا نشان دادن به آن‌ها. به دیگران وقتی که کار خوبی انجام می‌دهند چیزهای خوبی می‌گویم. سعی می‌کنم بفهمم دوستانم چه حسی دارند وقتی که عصبانی، ناراحت یا غمگین هستند. با همکلاسی‌هایم شروع به صحبت می‌کنم. با جنس مخالفم بدون احساس ناراحتی یا دستپاچگی صحبت می‌کنم. از دوستانم برای حل مشکلاتم کمک می‌خواهم. با دوستانم قرار می‌گذارم. به جنس مخالفم احترام می‌گذارم. وقتی که مشکلی یا بحثی وجود دارد با همکلاسی‌هایم صحبت می‌کنم. از دوستانم می‌خواهم به من کمک کنند. قبل از استفاده از وسایل دیگران از آن‌ها اجازه می‌گیرم. میز کارم را تمیز و مرتب نگه می‌دارم. تکالیف کلاسی‌ام را سر وقت انجام می‌دهم.</p>	<p>مهارت‌های اجتماعی به‌عنوان رفتارهای اجتماعی مقبول و یادگرفته‌شده‌ای که باعث ارتباط با دیگران و بهبود کیفیت زندگی می‌شوند تعریف شده‌اند (Adebisi, Iroham, & Amwe, 2014).</p>	مهارت‌های اجتماعی	

یافته‌های پژوهش

الف) توصیفی

در نمونه آماری ۵۵٪ پسر و ۴۵٪ دیگر دختر بودند. ۹۰٪ نمونه با هر دو والدین خود زندگی کرده و حداقل ۱ برادر یا خواهر داشته‌اند. سطح سرمایه اجتماعی و فرهنگی والدین نیز بر حسب مقیاس ۱ تا ۵ به ترتیب ۳ و ۳/۶۵ در حد متوسط و اندکی بیشتر است. همچنین ۲۴٪ پایه هفتم (معادل ۱۱۰ نفر)؛ ۳۹٪ پایه هشتم (معادل ۱۴۹ نفر) و ۳۷٪ پایه نهم (معادل ۱۴۶ نفر) بودند. در ادامه میانگین متغیرهای اصلی تحقیق ذکر شده است. شاخص‌های توصیفی (میانگین، انحراف معیار، کمینه و بیشینه نمره‌ها) متغیرهای پژوهش در جدول ۳ ارائه شده است.

جدول ۳. شاخص‌های توصیفی متغیرهای پژوهش

ابعاد و مؤلفه‌های	میانگین	انحراف معیار	کمینه نمرات	بیشینه نمرات
مهارت‌های اجتماعی	۳/۳۵	۰/۴۶	۲/۰۸	۴/۵۷
خودکنترلی	۳/۵۳	۰/۷۲	۱/۷۵	۵
همدلی	۳/۳۷	۰/۵۷	۱/۷۱	۵
ابراز وجود	۳/۲۸	۰/۶۵	۱/۳۳	۴/۶۷
همکاری	۳/۲۴	۰/۶۴	۱/۵	۴/۸۳
سرمایه اجتماعی خانواده	۳/۱	۰/۴۲	۲/۰۱	۴
درون‌ساختاری	۳/۴۶	۰/۵۳	۱/۵	۵
درون‌ارتباطی	۲/۸۶	۰/۳۶	۱/۶۷	۳/۸۹
برون‌ساختاری	۲/۹۴	۰/۵۸	۱/۴۴	۴/۵۶
برون‌ارتباطی	۳/۱۴	۰/۸۶	۱	۵
سرمایه فرهنگی خانواده	۳/۰۶	۰/۷۹	۱/۱۷	۵
عینی	۳/۱۱	۰/۷۹	۱	۵
ذهنی	۳/۰۶	۱/۰۲	۱	۵
نهادینه شده	۳/۰۲	۰/۸۴	۱	۵

بر اساس یافته‌های جدول ۳، در بُعد مهارت‌های اجتماعی، میانگین در دامنه (۱ تا ۵) مؤلفه‌های خودکنترلی (۳/۵۳)، همدلی (۳/۳۷)، ابراز وجود (۳/۲۸) و همکاری (۳/۲۴) است که بیشترین میانگین مربوط به بُعد خودکنترلی است. در بُعد سرمایه اجتماعی خانواده، مؤلفه‌های درون‌ساختاری (۳/۴۶) و درون‌ارتباطی (۲/۸۶) به ترتیب بیشترین و کمترین

میانگین را دارند. در بُعد سرمایه فرهنگی خانواده، مؤلفه‌های عینی (۳/۱۱) و نهادینه شده (۳/۰۲) به ترتیب بیشترین و کمترین میانگین را دارند. در میان متغیرهای اصلی، مهارت‌های اجتماعی (۳/۳۵)، سرمایه اجتماعی خانواده (۳/۱) و سرمایه فرهنگی خانواده (۳/۰۶) به ترتیب بیشترین تا کمترین میانگین را دارند.

ضرایب هم‌بستگی مهارت اجتماعی با ابعاد سرمایه اجتماعی خانواده در جدول ۴ ارائه شده است.

جدول ۴. ماتریس هم‌بستگی مهارت اجتماعی با ابعاد سرمایه اجتماعی خانواده

متغیرها	۱	۲	۳	۴	۵
۱. مهارت‌های اجتماعی	۱				
۲. درون‌ساختاری	۰/۴۹۴**	۱			
۳. درون‌ارتباطی	۰/۱۵۳*	۰/۱۰۷	۱		
۴. برون‌ساختاری	۰/۵۳۸**	۰/۳۲۱**	۰/۱۴*	۱	
۵. برون‌ارتباطی	۰/۶۷**	۰/۴۸۷**	۰/۱۴۹**	۰/۴۸۸**	۱

*: معناداری در سطح خطای ۰/۰۵

** : معناداری در سطح خطای ۰/۰۱

براساس نتایج جدول ۴، بین مهارت‌های اجتماعی و ابعاد سرمایه اجتماعی خانواده (درون‌ساختاری، درون‌ارتباطی، برون‌ساختاری و برون‌ارتباطی) در سطح اطمینان ۹۹ درصد رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.

جدول ۵. ماتریس هم‌بستگی مهارت اجتماعی با ابعاد سرمایه فرهنگی خانواده

متغیرها	۱	۲	۳	۴
۱. مهارت‌های اجتماعی	۱			
۲. عینی	۰/۴۳**	۱		
۳. ذهنی	۰/۳۴۱**	۰/۶۰۸**	۱	
۴. نهادینه شده	۰/۲۹۳**	۰/۷۴۱**	۰/۷۴۷**	۱

** : معناداری در سطح خطای ۰/۰۱

نتایج جدول ۵ نشان می‌دهد که بین مهارت‌های اجتماعی و ابعاد سرمایه فرهنگی خانواده (عینی، ذهنی و نهادینه شده) در سطح اطمینان ۹۹ درصد رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. ضرایب هم‌بستگی مهارت اجتماعی با سرمایه اجتماعی خانواده و سرمایه فرهنگی خانواده در جدول ۶ ارائه شده است.

رابطه بین سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی والدین با مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان ... ۱

جدول ۶. ماتریس هم‌بستگی مهارت اجتماعی با سرمایه اجتماعی خانواده و سرمایه فرهنگی خانواده

متغیرها	۱	۲	۳
۱. مهارت‌های اجتماعی	۱		
۲. سرمایه اجتماعی خانواده	۰/۶۹۴**	۱	
۳. سرمایه فرهنگی خانواده	۰/۳۹۴**	۰/۶۳۲**	۱

*: معناداری در سطح خطای ۰/۰۱

نتایج جدول ۶ نشان می‌دهد که مهارت اجتماعی با سرمایه اجتماعی و سرمایه فرهنگی خانواده در سطح اطمینان ۹۹ درصد رابطه مثبت و معناداری دارد. با توجه به تأیید رابطه معنادار بین متغیرهای پژوهش (مهارت‌های اجتماعی، ابعاد سرمایه اجتماعی خانواده و ابعاد سرمایه فرهنگی خانواده)، امکان مدل‌سازی و بررسی تأثیر ابعاد سرمایه اجتماعی و سرمایه فرهنگی خانواده بر مهارت‌های اجتماعی فراهم است.

جدول ۷. شاخص‌های برازندگی مدل پژوهش

شاخص‌های برازندگی	(χ^2)	Df	χ^2/df	RMSEA	CFI	TLI	IFI	GFI	AGFI
	۲۵/۸۱	۱۱	۲/۳۴	۰/۰۳۵	۰/۹۵۴	۰/۹۰۸	۰/۹۵۴	۰/۹۳۹	۰/۹۲۳
مقدار قابل قبول	نزدیک به صفر	-	زیر ۳	< ۰/۰۸	> ۰/۹	> ۰/۹	> ۰/۹	> ۰/۹	> ۰/۸

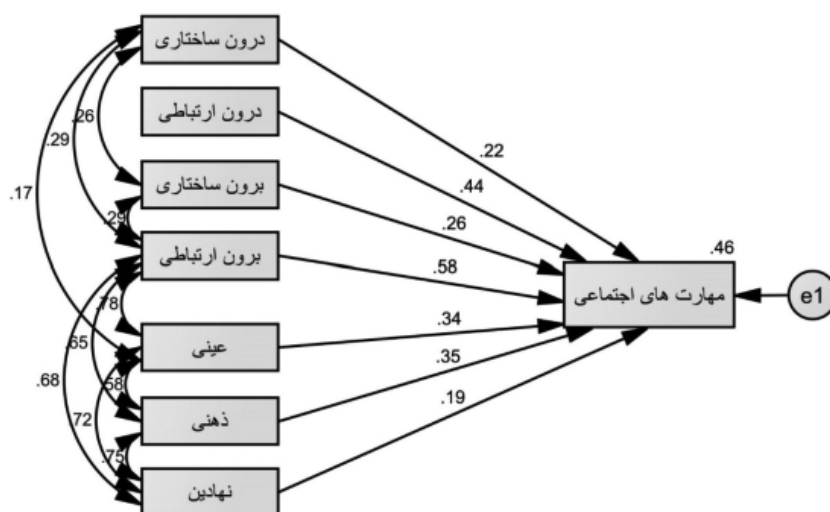
شاخص‌های برازش در جدول ۷ نشان می‌دهند مدل پژوهش مورد تأیید است. در جدول ۸ ضرایب مسیر بین متغیرهای مستقل و وابسته به همراه معناداری نشان داده شده است.

جدول ۸. شاخص‌های برازندگی مدل پژوهش

از سازه	به سازه	اثر مستقیم	نتیجه فرضیه	واریانس تبیین شده
درون‌ساختاری	مهارت‌های اجتماعی	۰/۲۲**	تأیید	۰/۴۶
درون‌ارتباطی	مهارت‌های اجتماعی	۰/۴۴**	تأیید	
برون‌ساختاری	مهارت‌های اجتماعی	۰/۲۶**	تأیید	
برون‌ارتباطی	مهارت‌های اجتماعی	۰/۵۸**	تأیید	
عینی	مهارت‌های اجتماعی	۰/۳۴**	تأیید	
ذهنی	مهارت‌های اجتماعی	۰/۳۵**	تأیید	
نهادینه شده	مهارت‌های اجتماعی	۰/۱۹**	تأیید	

*: معناداری در سطح خطای ۰/۰۱

همان طور که در جدول ۸ مشاهده می‌شود، اثر استاندارد مستقیم درون‌ساختاری، درون‌ارتباطی، برون‌ساختاری، برون‌ارتباطی، عینی، ذهنی و نهادینه‌شده بر مهارت اجتماعی معنادار است؛ در نتیجه همه فرضیه‌ها مورد تأیید قرار می‌گیرند. از سوی دیگر، رابطه درون‌ساختاری، درون‌ارتباطی، برون‌ساختاری، برون‌ارتباطی، عینی، ذهنی و نهادینه‌شده با مهارت اجتماعی معنادار مثبت است؛ یعنی با افزایش متغیرهای مستقل، مهارت اجتماعی کم می‌شود. در شکل ذیل مدل مسیر برازش شده ارائه شده است.

شکل ۲. مدل مسیر برازش شده

یافته‌ها در مدل مسیر نشان می‌دهند واریانس تبیین شده برابر با $0/46$ است؛ یعنی ۴۶ درصد از تغییرات متغیر مهارت‌های اجتماعی با متغیرهای مستقل (درون‌ساختاری، درون‌ارتباطی، برون‌ساختاری، برون‌ارتباطی، عینی، ذهنی و نهادینه‌شده) تبیین می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی رابطه سرمایه‌های فرهنگی و اجتماعی والدین با مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان دوره متوسطه اول بود. براساس یافته‌ها، بین سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن با مهارت‌های اجتماعی $r=0/69$ و سطح معناداری $p=0/000$ رابطه معناداری وجود دارد. این یافته با نتایج پژوهش‌هایی مانند صادقی و همکاران (۱۳۹۸)؛ درفشان و یوسفی (۱۳۹۵)؛ کلیک و آیتار (۲۰۱۷) و کوناک لایلو و سویین (۲۰۱۵)

همسوست. نتیجه فرضیات فرعی نیز همه مورد تأیید قرار گرفتند. مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی یعنی بُعد درون‌ساختاری، درون‌ارتباطی، برون‌ساختاری و برون‌ارتباطی $r=0/49$ ، $r=0/15$ ، $r=0/53$ و $r=0/62$ به ترتیب با متغیر وابسته، یعنی مهارت‌های اجتماعی، رابطه مثبت و معناداری داشتند.

همچنین بین سرمایه فرهنگی والدین و مهارت‌های اجتماعی $r=0/39$ و سطح معناداری $p=0/000$ رابطه معناداری وجود دارد. بین همه مؤلفه‌های سرمایه فرهنگی یعنی بُعد عینی ($r=0/43$)، بُعد ذهنی ($r=0/34$) و بُعد نهادینه‌شده ($r=0/29$) با مهارت‌های اجتماعی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. به عبارتی، با افزایش سرمایه فرهنگی می‌توان شاهد افزایش مهارت‌های اجتماعی بود. نتیجه این پژوهش با برخی پژوهش‌ها مانند سپهر (۱۳۹۰)؛ نوربخش (۱۳۸۹)؛ لیندفورس (۲۰۱۷)؛ داکیک (۲۰۱۶) و تان (۲۰۱۷) سازگار است. همچنین معادلات ساختاری نشان دادند هر دو متغیر سرمایه اجتماعی و فرهنگی می‌توانند به میزان $R^2=0/39$ متغیر ملاک را تبیین کنند. از این رو می‌توان بر ارزش مدل پژوهش را مناسب ارزیابی کرد.

در تحلیل رابطه سرمایه اجتماعی و مهارت‌های اجتماعی باید گفت، همان‌گونه که صاحب‌نظران سرمایه اجتماعی تصریح کرده‌اند، ایده و محور اصلی آن روابط اجتماعی است. به اعتقاد کلمن، اگر کیفیت روابط بین اعضای یک گروه اجتماعی از جمله خانواده به گونه‌ای باشد که اعضا بتوانند از توانمندی‌ها و اندوخته‌های یکدیگر استفاده کنند، می‌توان گفت آن گروه دارای سرمایه اجتماعی است. بنابراین اگر رابطه بین والدین و فرزندان صمیمانه نباشد یا والدین چندان در اختیار فرزندان نباشند، دارایی‌ها و اندوخته‌های فرهنگی و علمی آن‌ها به فرزندان انتقال نمی‌یابد (کلمن، ۱۳۷۷). فضای خانواده و نحوه روابط درون خانواده از دو جهت حائز اهمیت است. اول کیفیت روابط بین والدین؛ چنانچه روابط والدین بر اساس احترام متقابل، صمیمانه و دگردوستانه تعریف شده باشد، می‌توان پیامدهای مطلوب این روابط را در فرزندان نیز شاهد بود. در واقع این نوعی مهارت برقراری ارتباط است که نخست در خانواده جامعه‌پذیری می‌شود و می‌توان انتظار داشت مهم‌ترین مهارت اجتماعی در فرزندان شکل یابد و پدیدار شود. آلبرت بندورا نیز در نظریه شناختی اجتماعی خود معتقد است مهارت‌های اجتماعی آموختنی هستند و عمدتاً از طریق مدل‌سازی و تقلید رفتارهای بزرگ‌سالانی چون والدین، معلمان و همسالان شکل می‌گیرند. بر این اساس، سرمایه اجتماعی خانواده اولین محیطی است که فرزندان این مهارت‌ها را در آن می‌آموزند (آیزنک، ۱۳۸۶). دوم، نحوه کیفیت روابط صمیمانه والدین با فرزندان نیز تکمیل‌کننده مهارت و توسعه اجتماعی فرزندان خواهد بود. اگر این روابط بر اساس حداکثر صمیمیت، احترام متقابل، اهمیت والدین به فرزندان و تقویت حس اعتماد به نفس در فرزندان باشد، می‌توان شاهد افزایش مهارت‌های اجتماعی

در فرزندان بود. در این باره کلمن نیز معتقد است تعامل اجتماعی شکلی از مبادله در خانواده است و سرمایه اجتماعی وسیله‌ای برای تبیین نحوه همکاری و تعاون افراد با یکدیگر برای کسب سود است. نتیجه اینکه او بر سودمندی سرمایه اجتماعی تأکید می‌ورزد و آن را منبعی برای همکاری، روابط دوجانبه و توسعه اجتماعی می‌داند (فیلد، ۱۳۸۸).

در تحلیل رابطه سرمایه فرهنگی و مهارت‌های اجتماعی نیز می‌توان گفت، به اعتقاد بورديو، کنش‌های فرهنگی‌ای که به ظاهری طرفانه هستند، مانند بازی و تفریح کردن، نیز در اصل واجد مهارت‌آموزی‌های اجتماعی و مادی مانند رقابتی بودن یا اعتماد به نفس داشتن هستند (میلنر و برویت، ۱۳۸۵). بچه‌ها سرمایه فرهنگی را یا غیرعادی و از طریق قرار گرفتن در معرض سرمایه فرهنگی والدین یا فعالانه از طریق تلاش‌های عمدی والدین برای انتقال سرمایه فرهنگی به بچه‌ها از والدینشان به ارث می‌برند (لرو، ۲۰۰۳). این سرمایه فرهنگی در زبان، دانش، رفتار و اخلاق شخصی بچه‌ها، یعنی آنچه بورديو عادت‌واره یا ذائقه می‌نامد، درونی می‌شود (بنک، ۲۰۰۵). بورديو این مسئله را این‌گونه بیان می‌کند که کودکان، پیش از مدرسه و در درون خانواده، درجات گوناگونی از توانایی فرهنگی از جمله اطلاعات و مهارت‌ها را به دست می‌آورند. در این بین، کودکان طبقه فرادست به میزان سرمایه‌گذاری فرهنگی پدر و مادرشان بهتر پی‌روش می‌یابند و در مقایسه با کودکان طبقات فرودست، امکان موفقیت بیشتری برایشان فراهم است (ادگار و سجویک، ۱۳۸۸). لذا می‌توان نتیجه گرفت جلوه‌های مختلف سرمایه فرهنگی والدین به عنوان سرمایه متمایزبخش برای فرزندان نسبت به والدین با سرمایه فرهنگی کمتر عمل می‌کند. به تبع این سرمایه، کودکان منش و سبک زندگی والدین خود را دنبال می‌کنند و مهارت‌های اجتماعی در خانواده‌های دارای سرمایه فرهنگی بیشتر از قدرت چانه‌زنی بیشتری در بازار سرمایه برخوردار هستند.

پژوهش حاضر در نمونه محدودی از نظر جغرافیایی انجام شد و امکان بررسی در سطح کلان برای محقق میسر نبود، اما می‌توان به تعمیم نتایج تا حدی اعتنا کرد. با این حال، پیشنهادهای ذیل مطرح می‌شوند: با توجه به تنوع فرهنگی و اجتماعی در کشور محققان آتی به بررسی سرمایه‌های فرهنگی و اجتماعی در نقاط دیگر و به مقایسه نتایج بپردازند. با توجه به اثر مثبت سرمایه اجتماعی و ظرفیت شهر اصفهان می‌توان پیشنهاد کرد مدارس کارگاه‌هایی را با اولویت مدیریت خانواده و نحوه تعاملات درون خانواده به فرزندان برگزار کنند. پیشنهاد دیگر این است که از ظرفیت صنایع دستی و فرهنگی شهر اصفهان برای تقویت سرمایه اجتماعی استفاده شود. به طور کلی، با توجه به اثرگذاری سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی بر مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان، بازنگری در اصول آموزش و تعلیم در سطح مدارس و نزدیکی و تعامل خانواده و مدرسه یکی از الزامات برای تقویت تعاملات خانواده‌ها و فرزندان از طریق مدارس است.

1. Lareau

2. Bæck

منابع و مأخذ

- آیزنک، مایکل دبلیو (۱۳۸۶). **روان‌شناسی شادی**. ترجمه مهرداد فیروزبخت و خشایار بیگی. تهران: انتشارات بدر.
- ادگار، اندرو و سجویک، پیتر (۱۳۸۸). **مفاهیم کلیدی در نظریه فرهنگی**. ترجمه ناصرالدین علی تقویان. تهران: دفتر برنامه‌ریزی اجتماعی و مطالعات فرهنگی و پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- اکبری، مریم و ساریسا نجفی و حیدر ندریان (۱۳۹۶). «رابطه سرمایه اجتماعی و حمایت اجتماعی درک شده با سلامت روان زنان در شهر سنندج؛ مطالعه‌ای مبتنی بر جامعه». **آموزش بهداشت و ارتقای سلامت**، شماره ۳: ۱۵۵-۱۶۳.
- بورديو، پیر (۱۳۸۹). **شکل‌های سرمایه، سرمایه اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه**. ترجمه افشین خاکباز. تهران: انتشارات شیرازه.
- جانعلیزاده چوب بستی، حیدر و غلامرضا خوش‌فر و مهدی سپهر (۱۳۹۰). «سرمایه فرهنگی و موفقیت تحصیلی: ارزیابی تجربی مدل‌های نظری». **مجله پژوهشنامه تعلیم و تربیت**، شماره ۲: ۸۴-۱۰۴.
- درفشان، مریم و فریده یوسفی (۱۳۹۵). «بررسی رابطه بین ابعاد خودکارآمدی فرزندان با سرمایه‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی خانواده». **جامعه‌شناسی کاربردی**، شماره ۲: ۱۱۹-۱۱۴.
- رحیمی، حمید و راضیه آقابابایی (۱۳۹۷). «رابطه بین سرمایه اجتماعی و سرمایه روان‌شناختی در دانشجویان دختر دانشگاه کاشان». **زن و مطالعات خانواده**، شماره ۳۹: ۲۲-۷.
- سپهر، مهدی (۱۳۹۰). **بررسی رابطه سرمایه فرهنگی با موفقیت تحصیلی (مطالعه موردی دانش‌آموزان دوره‌های راهنمایی و متوسطه شهرستان جوبین)**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه مازندران، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
- سیف، علی‌اکبر (۱۳۸۶). **روانشناسی پرورشی (آموزش و یادگیری)**. تهران: نشر آگاه.
- شارع‌پور، محمود (۱۳۸۸). **جامعه‌شناسی آموزش و پرورش**. تهران: انتشارات سمت.
- شاه‌رکنی موسوی، هما و عفت عباسی و مسعود گرامی‌پور (۱۳۹۸). «تأثیر آموزش مهارت‌های تفکر انتقادی بر میزان رشد مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های شناختی». **فصلنامه پژوهش‌های تربیتی**، شماره ۳۸: ۲۲-۴۵.
- صادقی، درنا و زهرا امین‌فلاح و حسن مؤمنی (۱۳۹۸). «پیش‌بینی درگیری تحصیلی دانش‌آموزان براساس سرمایه‌های روان‌شناختی و اجتماعی». **فصلنامه علمی آموزش و ارزشیابی**، شماره ۴۷: ۱۱۷-۱۴۰.
- صالحی امیری، سید رضا (۱۳۸۶). **مفاهیم و نظریه‌های فرهنگی**. تهران: ققنوس.
- غضنفری، شهربانو و حسین کردی (۱۳۹۴). «تبیین جامعه‌شناختی رابطه میزان سرمایه اجتماعی خانواده با موفقیت تحصیلی فرزندان». **جامعه‌شناسی کاربردی**، شماره ۳: ۱۶۱-۱۷۲.
- غفاری، غلامرضا و مصطفی ازکیا (۱۳۸۶). **توسعه روستایی با تأکید بر جامعه روستایی ایران**. تهران: نشر نی.
- فصیحی، امان‌الله (۱۳۸۹). **اسلام و سرمایه اجتماعی با تأکید بر رویکردهای فرهنگی**. تهران: پژوهشکده فرهنگ، هنر و ارتباطات.

فیلد، جان (۱۳۸۸). سرمایه اجتماعی. ترجمه غلامرضا غفاری و حسین رضائی. تهران: انتشارات کویر.

کلانتری، عبدالحسین و امرالله کشاورز و حسن مؤمنی (۱۳۹۵). «رابطه بین سرمایه اجتماعی و نشاط اجتماعی جوانان شهرستان دهلران». پژوهش نامه مددکاری اجتماعی، شماره ۱۰: ۴۱۷۲.

کلمن، جیمز (۱۳۷۷). بنیادهای نظریه اجتماعی. ترجمه منوچهر صبوری. تهران: نشرنی.

محترم، معصومه و الهام رضی و فاطمه صفایی دنیایی و فریبا سهراب (۱۳۹۵). «بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با پتانسیل انگیزش تحصیلی دانشجویان دانشگاه پیام نور». کنفرانس جهانی مدیریت، اقتصاد حسابداری و علوم انسانی در آغاز هزاره سوم، بازیابی در:

https://www.civilica.com/Paper-MEAHBTM01-MEAHBTM01_506.html

میلنر، آندرو و جف براویت (۱۳۸۵). درآمدی بر نظریه فرهنگی معاصر. ترجمه جمال محمدی. تهران: ققنوس.

نژادمحمد، وحید و مهدی نجاری و مهسا سلیمان زاده (۱۳۹۸). «بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی خانواده با یادگیری زبان فارسی به وسیله کودکان آذری زبان». پژوهشنامه آموزش زبان فارسی به غیرفارسی زبانان، شماره ۱۷: ۲۴۵۲۵۷.

نوربخش، سیدمرتضی (۱۳۸۹). «نقش سرمایه‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی خانواده در موفقیت داوطلبان آزمون سراسری». فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه، شماره ۴: ۱۳۴-۹۴.

Adebisi, R. O., Iroham, N. S., & Amwe, R. A. (2014). The Efficacy of Social Stories Intervention for Improving Social Behaviours in Children with Autism Spectrum Disorders: A Meta-Analysis. *European Journal of Humanities and Social Sciences*, 30(1), 1599-1612.

Aksoy, P., & Baran, G. (2010). 'Review of studies aimed at bringing social skills for children in preschool period'. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 9, 663-669.

Allan, J., Catts, R., & Stelfox, K. (2012). Social capital, Young Children and Young People: Implications for practice, policy and research (pp. 1-11). Bristol: The Policy Press.

Bæck, U. D. (2005). 'School as an arena for activating cultural capital'. *Nordisk Pedagogic*, 25(2): 217-228.

Barone, C. (2006). 'Cultural capital, ambition and the explanation of inequalities in learning outcomes: A comparative analysis'. *Sociology*, 40(6), 1039-1058.

Berry, D., & O'Connor, E. (2010). 'Behavioral risk, teacher-child relationships, and social skill development across middle childhood: A child-by-environment analysis of change'. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 31(1), 1-14.

Carter, A. S., Briggs-Gowan, M. J., & Davis, N. O. (2004). Assessment of young children's social-emotional development and psychopathology: recent advances and recommendations for practice. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(1), 109-134.

Đukić, Ž. P. M. (2016). 'Cultural Capital and Educational Outcomes in Croatia: A Contextual

- Approach'. **Sociología**, 48(6), 601-621.
- Epstein, J. L. & Sanders, M. G. (2000). Connecting home, school, and community: New directions for social research. In Hallinan, M. T. (ed.): **Handbook of the sociology of Education**. New York: Kluwer Academic /Plenum Publishers.
- Gaddis, Ms. M. (2013). 'The influence of Habitus in Relationship Between Cultural Capital and Academic Achievement'. **Social Science Research**, 42(3), 1-1.
- Gresham, F. M., Elliott, S. N., Vance, M. J., & Cook, C. R. (2011). 'Comparability of the Social Skills Rating System to the Social Skills Improvement System: Content and psychometric comparisons across elementary and secondary age levels'. **School Psychology Quarterly**, 26(1), 27.
- Grizzle, J. C. (2007). **Developmental differences in relations among parental protectiveness, attachment, social skills, social anxiety and social competence in juveniles with asthma or diabetes**. Texas A&M University.
- Gusman, I., Chamusca, P., Fernandes, J., & Pinto, J. (2019). 'Culture and Tourism in Porto City Centre: Conflicts and (Im) Possible Solutions'. **Sustainability**, 11(20), 5701.
- Harpham, T. (2008). 'The measurement of community social capital through surveys'. In I. Kawachi, S. V. Subramanian, & D. Kim (Eds.), **Social capital theory and health** (pp. 51e62). New York: Springer.
- Hemmerechts, K., Echeverria Vicente, N. J., Agirdag, O., & Kavadias, D. (2018). 'Social capital and mathematics achievement of fourth and fifth grade children in segregated primary schools'. **Journal of Education for Students Placed at Risk (JESPAR)**, 23(3), 209-229.
- Hosokawa, R., & Katsura, T. (2017). 'Marital relationship, parenting practices, and social skills development in preschool children'. **Child and adolescent psychiatry and mental health**, 11(1), 2.
- Huang, L., Dămean, D., & Cairns, D. (2015). 'Social capital and student achievement: exploring the influence of social relationships on school success in Norway and Romania'. **Creative Education**, (15), 1638-1649.
- Islam, M. K., Merlo, J., Kawachi, I., Lindström, M., & Gerdtam, U. G. (2006). 'Social capital and health: does egalitarianism matter? A literature review'. **International journal for equity in health**, 5(1), 3-15.
- Jæger, M. M. (2011). 'Equal access but unequal outcomes: cultural capital and educational choice in a meritocratic society'. **Social Forces**, 87(4), 1943-1972.
- Kılıç, K. M., & Aytar, F. A. G. (2017). 'The effect of social skills training on social skills in early

- childhood, the relationship between social skills and temperament'. **Egitim Ve Bilim**, 42(191).
- Konaklioglu, E., & Sevin, H. D. (2015). 'Defining the Relationship between Trust, Reputation and Political Skills in Service Business'. **International Journal of Business and Social Research**, 5(11), 1-8.
- Kraaykamp, G., & Van Eijck, K. (2010). 'The intergenerational reproduction of cultural capital: A threefold perspective'. **Social forces**, 89(1), 209-231.
- Lareau, A. (2003). **Unequal childhoods. Class, race and family life**. Berkley, CA: University Of California Press.
- Lindfors, P., Minkinen, J., Rimpelä, A., & Hotulainen, R. (2017). 'Family and school social capital, school burnout and academic achievement: a multilevel longitudinal analysis among Finnish pupils'. **International Journal of Adolescence and Youth**, 1-14.
- Lynch, S. A., & Simpson, C. G. (2010). 'Social skills: Laying the foundation for success'. **Dimensions of Early Childhood**, 38(2), 3-11.
- Magno, C. (2010). 'The role of metacognitive skills in developing critical thinking'. **Metacognition and Learning**, 5(2), 137-156.
- Maleki, M., Chehrzad, M. M., Kazemnezhad Leyli, E., Mardani, A., & Vaismoradi, M. (2019). 'Social Skills in Preschool Children from Teachers Perspectives'. **Children**, 6(5), 64.
- Meng, H. J., & Hsieh, H. F. (2013). 'Using cultural capital to analyse the digital divide experienced by students living in remote areas'. **Global Journal of Engineering Education**, 15(2), 82-87.
- OECD (2018). **OECD Skills Outlook 2017: Skills and Global Value Chains**. OECD Publishing, OECD (1997). **Parents as partners in schooling**. Paris: OECD.
- Sylva, K. (2014). 'The role of families and pre-school in educational disadvantage'. **Oxford Review of Education**, 40, 680-695.
- Taguma, M., Feron, E., & Lim, M. H. (2018). **Future of education and skills 2030: Conceptual learning framework**.
- Tan, C. Y. (2017). **Examining cultural capital and student achievement: Results of a meta-analytic review**.
- Wu, Z., Mak, M. C. K., Hu, B. Y., He, J., & Fan, X. (2019). 'A validation of the Social Skills domain of the Social Skills Improvement System-Rating Scales with Chinese preschoolers'. **Psychology in the Schools**, 56(1), 126-147.
- Ziv, Y. (2013). 'Social information processing patterns, social skills, and school readiness in preschool children'. **Journal of experimental child psychology**, 114(2), 306-320.